

IX. CIVILINIS PROCESAS

PROCESINĖS SPRENDIMO ĮVYKDYMO GARANTIJOS IKI TEISMO SPRENDIMO PASKELBIMO

Doktorantas Gediminas Baublys

Lietuvos teisės akademija, Teisės fakultetas, Civilinės ir komercinės teisės katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 87
Elektroninis paštas ctk@lta.lt

Pateikta 2000 m. birželio 15 d.

Parengta spausdinti 2000 m. liepos 31 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės akademijos Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros prof. habil. dr.
P. S. Vitkevičius ir AB Lietuvos žemės ūkio banko valdybos pirmininko pavaduotojas doc. dr. S. Vėlyvis*

S a n t r a u k a

Civilinio proceso tikslas yra ne tik užtikrinti teisingą ir greitą civilinių bylų nagrinėjimą teisme, bet ir visose civilinio proceso stadijose sukurti sąlygas, būtinas būsiamajam teismo sprendimui įvykdyti, ir taip atkurti pažeistą teisę. Šio straipsnio tikslas – teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemonių sampratos, reikšmės, minėtų priemonių santykio su teismo sprendimu bei proceso šalių teisėmis tyrimas. Darbe nagrinėjama teismo (teisėjo) teisė užtikrinti būsimojo teismo sprendimo įvykdymą bei šios teisės reikšmė civiliniame procese. Darbe taikomi šie metodai: 1. lyginamasis – koncepcijų bei teisės teoretikų nuostatų lyginimas, 2. tiriamasis – teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemonių esmės, požymių tyrimas, 3. teisinis – galiojančių įstatymų normų tinkamumo dabartiniams visuomeniniams santykiams reguliuoti analizė, 4. praktinis – teisminės praktikos, susijusios su teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemonių taikymu, nagrinėjimas.

Visų teismo sprendimų realumas – jų veiksmingumas, galimybė įstatymiškai pasiekti tikslų, dėl kurių jie buvo priimti (P. Zavorotko).

Teismo sprendimo santykis su asmenų interesais yra apibrėžiamas atsižvelgiant į teisės normų rūšį. Civilinis procesinis asmens interesas yra siekis, kad teismo sprendimas patenkintų jo ieškininius reikalavimus. Tuo tarpu civilinis materialinis asmens interesas yra grindžiamas tam tikros realios teisinės naudos, kurią suteikia teismo sprendimas, siekimu. Asmens teisinis interesas yra esminis akstinas teismo sprendimui atsirasti. Teisės teoretikas M. A. Gurvičius, nagrinėdamas problemas, susijusias su civilinės teisės ieškiniu, padarė išvadą, jog teisinis asmens interesas yra procesinio pobūdžio, kas yra suprantama kaip noras, kad teismo sprendimas patenkintų asmens ieškininius reikalavimus. Kiti teisės teoretikai (S. V. Kurylevas, D. M. Čečiota), o vėliau ir pats M. A. Gurvičius priėjo prie išvados, jog, skirtingai nei asmens materialinės subjektinės teisės, įstatymų ginamas asmens interesas yra pirmausia asmeninė nauda, kurio pagrindas yra ne materialinės teisės norma, bet apsauginė procesinės teisės norma. Vadinasi, terminas „nauda“ yra esminė asmens teisinio intereso sąvokos dalis, kuri yra suprantama kaip asmens siekimas faktinių teigiamų pasekmių, kurias numatytų teismo sprendimas. Kaip matome, šis interesas nėra vien tik siekis, kad būtų priimtas teismo sprendimas, patenkinantis ieškovo reikalavimus, bet ir asmens siekis gauti

realią naudą. Kai kurių teisės teoretikų nuomone, teismo sprendimas, tenkinantis ieškovo reikalavimus, net visiškai įvykdytas negali būti traktuojamas kaip tam tikra gauta „nauda“, nes teismo sprendimu bei realiu jo įvykdymu yra atkuriamas pažeistoji teisė. Pavyzdžiui, P. Zavorotko teigė, jog apie naudą galima kalbėti tik analizuojant ieškovo finansinę būklę ir lyginant ją ieškinio pateikimo ir teismo sprendimo įvykdymo momentais.

Šis teorinis ginčas trunka jau ilgai, ir apie jį galima kalbėti daug, pateikiant gausybę argumentų. Tačiau, nagrinėjant šio ginčo objektą bei teismo sprendimo tikslą, matyti, jog teismo sprendimas yra ir turi būti skirtas asmeniniams interesams tenkinti. Todėl, teismo sprendimo tikslas turi būti ne tik valstybės vardu deklaruoti esant pažeistas teisinio santykio dalyvių teises, bet ir užtikrinti, kad teismo sprendimu nustatytos pareigos būtų privalomai vykdomos. Įstatyminis teismo sprendimo galios pobūdis pasireiškia tuo, jog teismo sprendimu galutinai nustatoma tam tikra teisė, kuri turi būti besąlygiškai įgyvendinta. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 14 straipsnis imperatyviai nurodo, jog *įsiteisėjęs teismo sprendimas, nutartis ar nutarimas yra privalomi visoms valstybės institucijoms ar pareigūnams, visiems fiziniams asmenims, įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms ir turi būti vykdomas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje*. Tačiau, vien tik minėtas sprendimo teisinės galios reglamentavimas įstatyme ar jos privalomojo realizavimo tvarkos (vykdymo proceso) nustatymas negali garantuoti, kad teismo sprendimas bus įvykdytas. Teisėjas, priėmęs ieškinį, kuriuo ieškovas reiškia savo materialinius teisinius reikalavimus atsakovui, turi atsižvelgti į realias galimybes ateityje realizuoti teismo sprendimu nustatytus privalomus paliepiamus. Šiam tikslui įstatymų leidėjas yra priėmęs teisės normas, kurios reglamentuoja garantijas, užtikrinančias būsimo ateityje teismo sprendimo įvykdymą. Minėtų garantijų atsiradimą lemia tai, jog laikotarpis nuo ieškinio pareiškimo iki teismo sprendimo įvykdymo yra palyginti ilgas, o tai sudaro palankias sąlygas atsakovui paslėpti savo turtą ar kitaip išvengti ateityje numatomų teisinių pareigų įvykdymo. Dažnai minėtos garantijos yra skirstomos į: a) *procesines teismo sprendimo įvykdymo garantijas pasiruošimo civilinių bylų teismui nagrinėjimui stadijoje* ir b) *garantijas teismo bylos nagrinėjimo stadijoje*.

Teismo veikla taikant įstatyme nurodytas priemones, siekiant užtikrinti, kad būtų įvykdytas būsimo teismo sprendimas, vadinama ieškinio užtikrinimu (*provisional remedy, mesure provisoire*). Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 12 skirsnis nustato taikytinas ieškinio užtikrinimo priemones, jų taikymo ir apskundimo tvarką. To paties kodekso 155 straipsnis numato, jog teismas gali taikyti sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemones, jeigu, nesiėmus šių priemonių, teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti negalimas. Vadinasi, pagrindas užtikrinti ieškinį yra reali grėsmė, t.y. konkretūs faktai, leidžiantys manyti, jog nesiėmus ieškinio užtikrinimo priemonių, įvykdyti būsimo teismo sprendimą gali būti sunkiau arba visai negalima. Daugelis teisės teoretikų didelę reikšmę teikia ieškinio užtikrinimo priemonių taikymo operatyvumui. Todėl didelė svarba tenka teisėjo ar teismo veiksams pasiruošimo bylos nagrinėjimui stadijoje. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 155 straipsnis numato galimybę ieškinį užtikrinti bet kokioje bylos stadijoje. Kartu minėtas straipsnis nustato ir teismo iniciatyvos teisę užtikrinti ieškinį. Kaip matyti, prielaidos imtis ieškinio užtikrinimo priemonių pasiruošimo bylos nagrinėjimui stadijoje yra labai palankios. Teisminė praktika rodo, jog dažniausiai teismai taiko ieškinio užtikrinimo priemones būtent šioje pradinėje bylos nagrinėjimo stadijoje. Teisės teoretikas P. Logunovas mato tiesioginį ryšį tarp pasiruošimo bylos nagrinėjimui ir teismo sprendimo vykdymo stadijų. Pasak jo, sprendimo įvykdymas bus neįmanomas, jeigu yra blogai pasiruošta bylos nagrinėjimui. Tačiau kiti teoretikai (A. Kleinmanas) teigia, jog pasiruošimo stadijoje teisėjas neturi spręsti ieškinio užtikrinimo klausimo, nes, pasak jų, ieškinio užtikrinimas nėra teisėjo ar teismo veiksmas, susijęs su pasiruošimu bylos nagrinėjimui. Žinoma, ieškinio užtikrinimas nėra pasiruošimo bylos nagrinėjimui priemonė, tačiau nagrinėjant teisminę praktiką matyti, jog teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimas ne laiku gali būti teismo sprendimo neįvykdymo priežastis. Todėl teisinga yra nuostata, jog sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemonės gali būti taikomos bet kokioje bylos stadijoje. Taigi daug priimtinesnė yra teisės teoretiko V. Pučinskio nuomonė, jog nėra būtinumo nagrinėti ieškinio užtikrinimo priemonių taikymo priekirtinumo prie tam tikros bylos nagrinėjimo stadijos, kadangi jis nepriklauso nei vienai bylos

nagrinėjimo stadijai. Tačiau, ieškinio užtikrinimo priemonė ir pats ieškinys turi bendrą tikslą – teismo sprendimo įgyvendinimą.

Kita, daug svarbesnė problema yra susijusi su ieškinio užtikrinimo priemonių taikymo pagrindu. Kaip jau buvo minėta, teisėjas taiko vieną ar kitą įstatymo numatytą ieškinio užtikrinimo priemonę tik tuo atveju, jeigu yra reali grėsmė, jog, nesiėmus ieškinio užtikrinimo, būsamas teismo sprendimas gali būti sunkiau įvykdomas ar jo įvykdymas taps negalimas. Šiuo atveju didžiausia reikšmę turi ne tam tikrų faktų buvimas, bet paties teisėjo nuomonė. Teisminėje praktikoje ieškinio užtikrinimo klausimas dažniausiai sprendžiamas pareiškėjo naudai. Tam didelę įtaką turi labai trumpi sprendimo dėl minėtų priemonių taikymo priėmimo terminai. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 160 straipsnis nustato, jog pareiškimą dėl ieškinio užtikrinimo priemonių taikymo teisėjas arba teismas išsprendžia ne vėliau kaip rytojaus dieną po jo gavimo, nepranešdami atsakovui ir kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims. Esant tokiam trumpam terminui, teisėjas arba teismas negali priimti ir išnagrinėti visų faktų ar kitų papildomų aplinkybių, turinčių įtakos ieškinio užtikrinimo priemonės būtinumui. Todėl paprasčiausiai priimama nutartis taikyti šias priemones atsižvelgiant tik į būsimo teismo sprendimo įgyvendinimo realias galimybes.

Pagrindžiant skubų klausimo dėl ieškinio užtikrinimo priemonių taikymo išnagrinėjimą, daugelio šalių civilinio proceso normose įtvirtintas skubus teismo nutarties dėl minėtų priemonių taikymo vykdymas. Tą patį nustato ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normos (163 str.). Minėtą operatyvumą skatina ir tai, jog, teismui dėl vienu ar kitu priežasčių atmetus pareiškimą dėl ieškinio užtikrinimo priemonių taikymo, įstatymas nedraudžia pareiškėjui pakartotinai kreiptis tuo pačiu klausimu kitoje bylos stadijoje.

Deja, įstatymų leidėjas, suteikdamas labai palankias sąlygas taikyti ieškinio užtikrinimo priemones, užmiršta objektyvų ir operatyvų minėtų priemonių panaikinimą. Neaišku kodėl, tačiau pareiškimas dėl ieškinio užtikrinimo priemonės panaikinimo, kai yra įsiteisėjęs sprendimas, kuriuo yra atmestas ieškinys, yra nagrinėjamas bendra tvarka, netaikant tam sutrumpintų terminų (LR CPK 161 str.). Žinant minėtų priemonių galimas realias pasekmes, pavyzdžiui, laikinas uždraudimas disponuoti lėšomis, esančiomis banko sąskaitoje, gali gerokai (dažnai nepataisomai) pabloginti subjekto finansinę padėtį bei padidinti jo finansinius įsipareigojimus tretiesiems asmenims. Todėl ieškinio užtikrinimo priemonių panaikinimo klausimas, įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo buvo atmesti ieškovo ieškininiai reikalavimai, turi būti išnagrinėtas skubiai.

Nesuprantama, kodėl galiojantys Civilinio proceso kodekso įstatymai nesuteikia teisės nedalyvaujančiam byloje asmeniui kreiptis į teismą dėl jo turtui taikytos ieškinio užtikrinimo priemonės panaikinimo. Kodekso 161 straipsnis numato, jog ieškinio užtikrinimas gali būti panaikintas teismo iniciatyva ar byloje dalyvaujančių asmenų prašymu. Ką daryti byloje nedalyvaujančiam asmeniui, kurio turtas yra areštuotas ieškiniui užtikrinti, remiantis klaidingais ieškovo duomenimis? Žinoma, daugelis teisės praktikų atsakymą į šį klausimą rastų Civilinio proceso kodekso 473 straipsnio antros ir trečios dalių nuostatose, suteikiančiose teisę nepriklausančio skolininkui turto savininkui ar teisėtam turto valdytojui kreiptis su ieškiniu į teismą dėl arešto savo turtui panaikinimo. Abejotinas yra minėtos normos nuostatų tinkamumas suinteresuotam asmeniui ginti savo pažeistas turtines teises. Be to, kitų ieškinio užtikrinimo priemonių, pavyzdžiui, turto realizavimo sustabdymo, uždraudimo kitiems asmenims perduoti turtą atsakovui ar vykdyti jam kitokias prievoles, taikymas realiai paliečia trečiųjų asmenų, nedalyvaujančių civilinėje byloje, interesus. Tačiau nei minėtos kodekso 473 straipsnio nuostatos, nei kitos šio kodekso normos nesuteikia teisinio pagrindo minėtiems asmenims savo teises ginti teisme, t.y. kreiptis į teismą dėl ieškinio užtikrinimo priemonės panaikinimo. Galbūt daugelis teisės praktikų prieštarautų teiginiui, jog įstatymas nedalyvaujantiems byloje asmenims atima teisę ginčyti ieškinio užtikrinimo priemonės teisėtumą ar pagrįstumą, argumentuodami teisės analogijos principo taikymu pagal Civilinio proceso kodekso 4 straipsnį, kuriame įtvirtinta kiekvieno suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama teisė arba įstatymo saugomas interesas. Tačiau, mano nuomone, būtinumo pašalinti suinteresuoto asmens teisę kreiptis į teismą dėl ieškinio

užtikrinimo priemonės panaikinimo iš Civilinio proceso kodekso 161 straipsnio nuostatų negalėtų argumentuoti nė vienas teisininkas.

Teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimas teismo bylos nagrinėjimo stadijoje turėtų būti suprantamas, kaip šios stadijos santykis su sprendimo realizavimu, t.y. vykdymo procesu. Sprendimo vykdymas eina po teismo bylos nagrinėjimo stadijos. Vadinasi, vykdymo procesui tenka pagalbinė funkcija teismo bylos nagrinėjimo atžvilgiu, t.y. realiai įgyvendinti teismo nagrinėjimo rezultata. Tačiau, teisminis nagrinėjimas savo esme taip pat gali būti pagalbine vykdymo proceso priemone. Kai kurie teisės mokslo atstovai (P. Zavorotko, M. Gurvičius) ryšį tarp šių stadijų mato tik tada, kai vykdymo procese yra paliečiamos trečiųjų asmenų turtinės teisės. Tačiau, mano nuomone, teismo nagrinėjimo stadija savo esme turi reikšmę užtikrinant tinkamą ir greitą teismo sprendimo įvykdymą. Teisminis nagrinėjimas turi būti teisėtas bei objektyviai pagrįstas. Minėtų principų laikymasis teismo nagrinėjimo metu leidžia ateityje išvengti sprendimo vykdymo eigos sustabdymo ar nutraukimo, kurio pagrindu neretai tampa apeliacinio skundo ar kasacinio skundo patenkinimas. Vadinasi, teismo nagrinėjimo teisėtumas ir objektyvus pagrįstumas yra „kokybiško“ teismo sprendimo pagrindas, o tai sudaro sąlygas greitam ir realiam vykdymo procesui.

Teisinėje literatūroje nurodoma daugiau teismo sprendimo įvykdymo garantijų teismo nagrinėjimo stadijoje, pavyzdžiui, 1. teismo sprendimo išsamumas, t.y. išnagrinėjimas visų ginčą liečiančių klausimų, 2. sprendimo vykdymo tvarkos nustatymas teismo sprendime, kaip prielaida, leidžianti išvengti ateityje galimų ginčų dėl sprendimo vykdymo. Teisės teoretikas N. Zeideris nurodo teismo sprendimo kategoriškumo požymį, kuris, pasak jo, yra viena iš būtinų prielaidų, užtikrinančių ateityje tinkamą teismo sprendimo įvykdymą. Šį teismo sprendimo požymį jis apibūdina kaip kategorišką atsakymą į visus ieškovo pateiktus reikalavimus. Tačiau prof. N. Čečina teismo sprendimo kategoriškumo požymį vadina teismo sprendimo turinio imperatyviaja galia.

Teismo sprendimo įvykdymo garantijos teismo nagrinėjimo stadijoje turi būti suprantamos kaip teisėta ir pagrįsta teismo veikla nagrinėjant konkrečią bylą. Teismo nagrinėjimo teisėtumas ir pagrįstumas apima visus teisinius ir teorinius šios stadijos bei paties teismo sprendimo požymius.

Išvados

1. Teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimas neabejotinai turi didelę reikšmę norint pasiekti teismo sprendimo esminius tikslus, tačiau ieškinio užtikrinimas nėra reikalavimų patenkinimo priemonė.

2. Teismas ar teisėjas, prieš priimdamas nutartį taikyti tam tikrą ieškinio užtikrinimo priemonę, turi atsižvelgti į ieškinio esmę, atsakovo turtinę padėtį, ieškinio motyvus ir pagrindus bei kitas konkrečias aplinkybes, leidžiančias manyti, jog atsakovas savo veiksmais siekia ar gali siekti išvengti teismo sprendimo įgyvendinimo.

3. Ieškinio užtikrinimo priemonių panaikinimo klausimas, įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo buvo atmesti ieškovo ieškinio reikalavimai, turi būti išnagrinėtas skubiai.

4. Teismo pareiga yra savo veikloje vadovautis teisėtumo bei pagrįstumo principais ir taip garantuoti, jog teismo sprendimo įvykdymas nebus iš esmės pakeistas ar nutrauktas.

LITERATŪRA

1. **Заворотько П. П.** Процессуальные гарантии исполнения судебного решения. – Москва, 1974.
2. **Гурвич М. А.** Судебное решение, теоретические проблемы. – Москва, 1976.
3. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas I. – V., 1997.
4. **Клейнман А. Ф.** Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права. – Москва, 1967.
5. **Зейдер Н. Б.** Судебное решение по гражданскому делу. – Москва, 1966.
6. **Code de Procedure Civile.** – Paris, Dalloz, 1975.

7. **Civil** Procedure/ by J. Fleming. Jr. Boston. – Toronto /USA/, 1965.
8. **Авдюков М. Г.** Законная сила судебного решения в советском гражданском процессе. – Москва, 1956.
9. **Куницын А. Р., Масленников М. Я.** Защита права в суде (образцы заявлений). – Москва, 1990.
10. **Civil** Procedure in Italy/ by Mauro Cappelletti and Joseph M.Perrilo. – The Hague: Martinus Nijhoff, 1965.
11. **Civile** Procedure in Sweden/ by Ruth Bader Ginsburg, Anders Bruzelus. – The Hague: Martinus Nijhoff, 1965.

The Legal Remedies to Guarantee the Execution of Court's Decision

G. Baublys

Doctoral Candidate of Law Academy of Lithuania

SUMMARY

There are a lot of contradictory opinions concerning the meaning of legal remedies to guarantee the execution of a court's decision in the case of civil process in the theory of law. The real execution of a court's future decision is dependent on the above-mentioned remedies to guarantee the execution of court's decision or guarantee to the claim. Many theorists of law accept the direct connection between the above-mentioned remedies and the meaning of court's decision in civil relations. The article is based on the conceptions of well-known law theorists: P. Zavorotko, S. Kuriljev, D. Chechot and others concerning this question. The appearance of a court's decision in the theory of law is interpreted as the result of the personal interest in relation with the personal striving of certain actual results. Guarantees of the execution of the court's decision are defined as the guarantees of the protection of material interest of the plaintiff, which manifest themselves as limitations of the rights of the defendant.

Also, a variety of above-mentioned remedies, legal basements, are analysed in the article. A great attention is paid to the personal opinion of the judge as the main condition for application of particular remedy. The question of legal regulation of the abolition of these remedies is estimated in a critical way.

In conclusion it is emphasized that the maintenance of claims, motive, property conditions of the defender and other consequences must be the main substantiation for the judge to decide the aiming of particular remedy to guarantee the execution of the court's decision.